

Andrej Rozman

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 821.16:316.7"18/20"

Ideja o literarni vzajemnosti med različnimi plemeni slovanskega naroda – včeraj in danes

Največ sveta otrokom sliši Slave (F. Prešeren)

Ideja o slovanski literarni vzajemnosti je v tridesetih letih 19. stol. odprla vprašanje tesnejšega kulturnega sodelovanja med slovanskimi narodi. Ob svojem nastanku je sprožila številne polemike in dvome o primernosti kulturnega povezovanja civilizacijsko, politično in gospodarsko tako različnih slovanskih narodov. Na prelomu 20. in 21. stol. je v spremenjenih političnih razmerah v svetu ponovno zaživela, vendar je njeno poslanstvo ponovno odvisno od številnih dejavnikov.

In the 1930s, the idea of Slavic literary mutuality raised the question of closer cultural cooperation between Slav nations. When it first appeared, it triggered many polemical exchanges and doubts about the suitability of linking Slav nations that differed so much culturally, politically and economically. At the turn of the 21st century, in changed political circumstances, the idea has been revived, but its mission is dependent on a number of factors.

Zavest o pripadnosti slovanstvu in o sorodnostih jezikov sega daleč v srednji vek, ko so se na prelomu 13. in 14. stol. zaostriili odnosi med češkimi stanovci in nemškimi kolonisti. O nemških ozemeljskih apetitih v Srednji in Vzhodni Evropi je poljsko plemstvo opozarjal češki kralj Otokar II. Přemysl. V pismu je poljske stanovce prosil za nujno vojaško pomoč proti skupnemu sovražniku in jim predstavil veliko nevarnost, ki grozi samostojnosti obeh slovanskih držav in Slovanom. S širjenjem šolstva, iznajdbo knjigotiska, reformacijo in turško nevarnostjo se začena jasneje izrisovati podoba slovanstva, slovanskega jezika, njegovih narečij in kulturnih dosežkov. Baron Žiga Herberstein je v prvi polovici 16. stol. na potovanju v Moskvo opisal slovaške in poljske kraje, skozi katere je potoval, Evropi pa je podal realen opis takratne Rusije, ki ji je s trdo roko vladal psihično neuravnovešen car Ivan Grozni. Obdobja do narodnega preroda, ki so ga slovanski narodi pričakali različno kulturno razviti, so odločilno vplivala na oblikovanje modernih narodov, njihov položaj v večnacionalnih in večkonfesionalnih državah.

V drugi polovici 18. stol. so terezijanske in jožefinske reforme spodbudile habsburške narode, da so začeli razmišljati o svojem narodnem jeziku, kulturi in svoji umeščenosti v modernizacijske tokove tistega časa. Modernizacija države je razgalila velike zgodovinske in civilizacijske razlike med posameznimi habsburškimi slovanskimi narodi. V poznejšem obdobju, ko so slovanski izobraženci začeli iskati stik z drugimi slovanskimi narodi, ki so živeli v drugih državah, so postali razlogi za slovansko neenotnost kristalno jasni. Kulturne in zgodovinske razlike pa so (p)ostale nepremostljive.

Slovaški pesnik, ki si ga zaradi uporabe biblične češčine in zagovarjanja češko-slovaške jezikovne, kulturne in literarne enotnosti lastijo tudi Čehi, Ján Kollár (1793–1852) je napisal razpravo *O literarni vzajemnosti med različnimi plemeni in narečji slovanskega naroda* (1837).¹

---

¹ J. Kollár je prvo verzijo razprave o slovanski vzajemnosti objavil v srbski reviji *Serbski narodnj list* l. 1835 in l. 1836 v almanahu *Hronka* pod naslovom O literarnéj vzajemnosti mezi kménya a nářečimi slavskými. Pozneje je razpravo temelji-

Razprava *O literarni vzajemnosti* je nastala kot odgovor na vse hujše madžarsko zaviranje slovaškega narodnega preroda in raznarodovalno politiko. Nasprotniki so Slovakom očitali nezgodovinskost, neodločnost pri uzakonitvi knjižnega jezika, odsotnost plemstva in meščanstva ter provincialnost. Ti so svojo zgodovinskost dokazovali z obstojem Velike Moravske in poudarjali, da so njeni zakoniti dediči. Konfesionalni antagonizem je pri vprašanju narodnega jezika slovaške preporodnike razdelil na dva tabora: evangeličani so zagovarjali uporabo biblične češčine, ki bi s slovakižiranjem prerasla v skupni češkoslovaški jezik, katoličani pa so leta 1787 uzakonili prvi slovaški knjižni jezik in ga poimenovali po njegovem uzakonitelju bernolakovščina.² Spore o jeziku je prekinila zadnja generacija slovaških preporodnikov. Ľudovitu Štúru (1813–1856) je na začetku štiridesetih let uspelo preseči konfesionalni antagonizem in v soglasju s katoliškimi izobraženci uzakoniti za obe strani sprejemljiv knjižni jezik. Politični ogrski narod (*natio hungarica*) je do narodnega preporoda združeval vse vladajoče družbene sloje, njegov občevalni jezik pa je bila latinščina. Z narodoprerdnimi procesi, ki so zajeli tudi Madžare, in s prvimi jezikovnimi zakoni³ so na ozemlju celotne Ogrske uvedli madžarščino kot izbirni predmet v osnovne šole. S spreminjanjem ogrskega nadnacionalnega in nadkonfesionalnega naroda v moderni narod in zahteva, da latinščino zamenjajo z madžarščino, je nemadžarsko plemstvo postavila pred veliko in pomembno odločitev: ali naj vztrajajo pri svojem narodnem poreklu in podprejo narodna gibanja pripadnikov svojega naroda ali pa naj se pomadžarijo in ohranijo privilegije, ki jim jih zagotavlja madžarizacija. Večina slovaškega srednjega plemstva se je odločila za sprejetje madžarščine in ohranitev privilegijev, s tem pa so močno oslabili slovaška prizadevanja za narodno in kulturno emancipacijo v Ogrski in širše v habsburški monarhiji in Slovakom napravili nepopravljivo škodo.

Kollárjeva razprava *O literarni vzajemnosti* je sinteza njegovega ustvarjanja. Vseslovanske ideje so postale podlaga njegovega pesniškega in publicističnega dela. Zamisel o potrebi tesnejšega kulturnega sodelovanja med Slovani je prinesel iz Jene, kjer je v letih 1817–1819 študiral. Tam je prišel v stik z nemško napredno mladino, ki si je prizadevala za združitev vseh nemških dežel v močno nemško državo, kar je še utrdilo njegovo zavest o pripadnosti veliki družini slovanskih narodov. V razpravi je Kollár utemeljil kulturno koncepcijo slovanske vzajemnosti, pri čemer je izhajal iz Herderjeve predpostavke o postopnem razvoju ljudstva, v katerem lahko po dialektičnem razvoju po obdobju grško-rimske nadvlade in po njeni zamenjavi z germansko-romanskim obdobjem pridejo v ospredje slovanski narodi. Slovanstvo je Kollár pojmoval kot zvezo štirih plemen. Zahteval je kulturni razvoj vseh slovanskih narodov z izmenjavo književnosti, napisane v štirih slovanskih narečjih: ruščini, čehoslovaščini, poljščini in ilirščini, z ustanavljanjem slovanskih knjižnic in slavističnih kateder itn.

Kollár se je zavedal nasprotovanj, ki jih bo pri Madžarih in Nemcih povzročila njegova razprava, zato je že v tretjem poglavju literarno vzajemnost utemeljil:

---

to predelal in razširil ter jo izdal v nemščini pod naslovom *Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und mundarten der slawischen Nation*.

- 2 Anton Bernolák (1762–1813) je v delih *Disseratio philologico-critica de literis Slavorum* (Filološko-kritična razprava o slovaškem glasoslovju), *Grammatica slavica* (Slovaška slovnica, 1790), *Etymologia vocum slavicarum* (Izpeljava slovaških besed, 1791) in *Slovár Slovenskí Česko-Laťínsko-Nemecko-Uherskí* (1825–1827) uzakonil prvi slovaški jezik, ki so ga uporabljali samo katoličani.
- 3 Jezikovne zakone je ogrski snem sprejel na zasedanju v Bratislavi I. 1790/91.

»Literarna vzajemnost lahko obstaja tudi tam, kjer živi narod pod več žezli, kjer je razdeljen na več držav, kraljestev, kneževin, gospostev ali republik. Vzajemnost je možna tudi tam, kjer en narod sestavlja več ver, cerkva in veroizpovedi; kjer najdemo različne pisave, črkopise, meje, dežele, navade in običaje. Vzajemnost ne ogroža gospostev in aristokracije, saj pušča na miru meje in dežele, odvisnost podanikov od tega ali onega monarha in druge podobne politične okoliščine, zadovoljna je s trenutnim obstojem stvari, podreja se kakršnim koli vladnim oblikam, kakršnim koli oblikam javnega življenja, ne vtika se v pravila in zakone tujih dežel – skratka živi z vsakim vladarjem v miru in z vsakim sosedom v prijateljstvu. Je kot tiha, nedolžna ovčica, ki se kljub temu, da pripada večji čredi, pase na svojem travniku.« (Prevedel Šink 2001: 90.)

»*Sebičnost in egoizem ne le da iznakazita in zaslepita preproste ljudi, ampak lahko uničita tudi cele rodove, narečja in narode.*« (Prevedel Šink 2001: 101.) Kollár se je zavedal odklonilnega odnosa do razprave, zato je v poglavju Nevzajemnost, narodna sebičnost in literarna razdvojenost opozoril na negativne posledice:

»Zamolčimo zgodovinska sovraštva med Vilcami in Obodriti; spore Črežpenanov in Ratarov; boje Čehov s Poljaki, saj nam v naši dobi ne manjka podobnih primerov prelaganja z enega rodu na drugega ali vsaj zanemarjanja in izogibanja drugih sestrskih narečij. Berimo neznana, vendar vredna in kvalitetna dela slovanskih pisateljev prejšnjih obdobj: Veleslavina, Komenskega, Lomonosova, Gundulića, Kochanovskega, Krašickega, Obradovića in drugih. Če je v teh delih vse hladno, enostransko, brez slovanske vzajemnosti; če se niso niti enkrat zmenili za svoje slovanske brate – taka dela nas morajo bolj odbijati, kakor privlačiti! Bili so časi, ko so bili Slovani vzajemno bratje in sinovi enega naroda. Srb ni nikoli naslavljaj Čeha in Slovaka z lastnim imenom, ampak prvega s prevzetim imenom iz nemščine Pemak (B(hme), drugega pa z madžarskim Tot; Hrvat je uvrščal Poljaka bližje Hotentotom kakor sebi; Čeh je Ruse in Moskovčane prisojal k tatarskemu plemenu. Zdi se, da imajo še danes nekateri Čehi preveč samozaljubljenosti in zagledanosti v svoje narečje in razglašajo vsakršno vzajemnost za heretično. Celo od Slovakov zahtevajo, da bi se izničili in se brezpogojno bohemizirali. To počno le tisti, ki ljubijo sebe bolj kot narod; tisti, ki se boje, da bi se poslovanila njihova sposobnost germanskega govorjenja in pisanja, in tisti, ki nočejo tvegati svoje pisateljske nesmrtnosti. Matere ni treba puščati zaradi nevrednih otrok, temveč se še bolj primaknimo k njenemu srcu.« (Prevedel Šink 2001: 102.)

Kollárjeva opozorila so bila upravičena. Razpravo so slovanski izobraženci sprejeli z različnimi občutki. Pri Slovencih je Prešeren razpravo zavrnil in Kollárju posvetil epigram Četvero bahačev, štajerski in koroški Slovenci, ki jim je delo poslal Stanko Vraz, so jo sprejeli, saj so v njej videli rešilno bilko, ki se je bodo v naporih proti germanizaciji lahko oprijeli. Večina kritikov je piscu oponašala njegov model štirih slovanskih jezikov, prezrla pa je tudi njegove druge predloge: prevajanje literarnih del, izmenjava periodičnega tiska, ustanavljanje kateder za slavistiko, ustanavljanje knjižnic, znanstvena srečanja, učenje slovanskih jezikov idr. Kollárjevemu delu je po marčni revoluciji namenil veliko pozornosti periodični tisk in posamezni pisci.

Prava tribuna slovanske vzajemnosti je postala celovška *Slovenska bčela* (1850–1853), ki je objavljala tudi vznesene prispevke o enotnem slovanskem jeziku, odkrivala prednosti slovanske vzajemnosti in spodbujala slovenske pisatelje, naj črpajo motive iz bogate slovanske in slovenske

zgodovine. Njen ustanovitelj in urednik *Anton Janežič* je takole predstavil vsebinski program almanaha:

»Slovenski duh in ljubezen do mile materinščine zbujati in oplemeniti in predrage slovenske brate z domačim slovstvom in tudi s slovstvom drugih slovanskih bratov seznaniti. Zatorej bo naša Bčela najpoprej domače gorice in dobrave obletela in med čiste slovenščine nabirala in se potem pasla po prostranih poljanah slovanskega slovstva od sinje Jadre do ledenega Balta.« (Pogačnik 1969: 52–53.)

Radoslav Razlag je v *Slovenski bčeli* objavil svoje poglede na razvoj in uveljavljanje slovanske vzajemnosti pri Slovencih v članku *Vzajemnost*.⁴ Razlaga v članku predstavlja vzajemnost kot »[...] zarês močno kormilo, katero samo nas zamore v svobodno zavetje pripeljati, vzajemnost je božanstvena misel, katera je že dolga stoletja v serdцу naših rodov klila, pa šele v sedanje bëli den zagledala.«⁵ Razlag je prepričan, da će bodo Slovani naslonili svoj duhovni razvoj na krščanske vrednote, bodo lahko ustvarili kulturno protiutež zahodnoevropski kulturi, ker »zapadno modrovanje se po pravici sme metež imenovati, kateri je tamošnje narode zasul, tako da se sami ne morejo izkopati.«⁶ Slovani lahko po njegovem prepričanju dosežejo uspeh z vzajemnostjo samo tako, da se odločijo za vseslovanski jezik in s postopnim in strpnim odstranjevanjem nasprotij med »latinsko in pravoslavno cerkveno zavezo«,⁷ pri čemer se morajo izogibati »vseh strastnih napadov.«⁸ Razlagova zamisel o vseslovanskem jeziku je bila neproduktivna, saj so jo medtem že opustili v vseh slovanskih kulturnih središčih in se odločili za samostojen razvoj posameznih slovanskih jezikov. V tem obdobju je Kollárjeva ideja o literarni vzajemnosti prečiščena prešla v drugo fazo, ki je predvidevala tesnejše sodelovanje med slovanskimi narodi na kulturnem področju, učenje slovanskih jezikov, izmenjavo knjig, obveščanje v periodičnem tisku o kulturnem dogajanju pri posameznih slovanskih narodih itn.

Slovenska bčela je l. 1851 objavila krajši članek z naslovom Kollár, v katerem je pisec visoko ocenil pomen vzajemnosti. »Najvažnejša misel, ktera sama le zamore Slované vsih narěčij v duhu zjediniti, in jih močneje storiti, je vzajemnost slovanska. Ona je jedini pot, po katerem se slovanski narod veselejše prihodnosti nadjati zamore.«⁹ Anonimni pisec je v članku predstavil pomen Kollárjevega dela tudi za Slovence in poudaril: »Kollár je bil prvi, ki je ovo prevažno misel v svojej knjigi: Wechseelseitigkeit der Slaven razložil. Zatorej mislim, da bode vsakemu pravemu Slovencu všeč, kaj od tega za celi naš narod preimenitnega pisatelja zvédeti.«¹⁰ Po kratkem življenjepisu in opisu Kollárjevega študija v Kremnici, Banskej Bystrici in Požunu, »odtod se je v Jenou na vseučilište podal. Že tedaj se je v njegovem sercu ljubězen do svojega naroda in do materinega jezika vkreninila«,¹¹ je pisec posvetil več pozornosti okoliščinam, ki so botrovale pesnikovi slovanski usmeritvi: srečanje z Mino (Frideriko Schmid, s katero se je poročil) in iskanje sledi po ponemčenih Slovanih

⁴ *Slovenska bčela*, II. 1851, 142–143, 171–172.

⁵ Prav tam, 142.

⁶ Prav tam, 172.

⁷ Prav tam, 172.

⁸ Prav tam, 172.

⁹ Prav tam, II. 1851, 25.

¹⁰ Prav tam, 25.

¹¹ Prav tam, 25.

na Saškem. Bralec je lahko iz članka spoznal težke razmere, s katerimi se je Kollár spopadal po nastopu službe v slovaško-nemški evangeličanski občini v Pešti, kjer je mladi pastor moral s skrajnimi naporji braniti pravice svojih vernikov do bogoslužja v domačem jeziku: »Kollár je pravi mučenik svojega naroda postal, dokler ni cesar František prepil tako razsodil, da imajo Nĕmci i Slovenci (Slovaki – op. pisca) enake pravice do cerkve i šole.«¹²

Kollárjeva dela, še posebej *Hči Slave* in *O literarni vzajemnosti*, so našla svoje mesto tudi pri slovenskih izobražencih in vplivala na takratno slovensko prerodno gibanje:

»[...] pač močno afirmativno, a ne opazno preorientacijsko. Glavna njegova smernica, ki jo je priporočal Slovencem, je imela navdušene pristaše le med nekritičnimi slovenskimi prerodnimi delavci, dočim jo je Prešeren, predstavnik na realnih tleh stoječih slovenskih literarnih aktivistov, zavrnil z ostrino, ki je v rezkem nasprotju z dejstvom, da je bil za več drugih Kollárjevih gesel tudi on sprejemljiv.« (Kidrič 1938: 126.)

France Kidrič (1880–1950) je kot zagovornik sožitja z južnoslovanskimi narodi zanikal večji Kollárjev vpliv na slovensko literarno življenje. Kollárju je očital nedoslednost in nepoznavanje slovenske literarne zgodovine in jezikovnih razmer. Problematiki Kollárjevega vpliva na slovensko kulturno in politično življenje je posvetil dve temeljni razpravi Prešeren in slovanstvo in Osnove za Kollárjev vpliv pri Slovencih do 1852.

Prižanesljivejši pri vrednotenju Kollárjevega vpliva pri Slovencih je bil Kidričev učitelj Matija Murko (1861–1951), profesor slavistike na Dunaju, v Leipzigu in Pragi: »Kollárjeva ideja slovanske vzajemnosti, srečno izbran obrazec za razmere, nazore in čustva iz dobe slovanske romantike, se je torej ne samo trajno obdržal na literarnem področju, ampak je bil tudi uspešno prenesen na mnoga druga področja.« (Murko 1962: 13–23.) Matija Murko je pri svojih raziskavah postavil nastanek ideje o slovanski vzajemnosti v širši kontekst. V razpravi *Slovanska ideja pred Kollárjem* je pokazal na pojave, ki dokazujejo, da so se slovenski izobraženci že pred 18. stol. zavedali svojega slovanskega porekla in poudarjali potrebo po raziskovanju in učenju slovanskih jezikov (Murko 1938: 79–93).

Murko se je zavedal Kollárjevega pomena za duhovni razvoj slovanskih narodov v habsburški monarhiji. Literarna vzajemnost je bila »tako dobra in je ostala delotvorna, da nje kritično proučevanje, ki ga tudi jaz nisem nikdar zanemarjal, ne zmanjšuje, marveč povečuje njeno vrednost« (Murko 1938: 76–77).

V zborniku *Ján Kollár* (1793–1852)¹³ je Murko objavil razpravo Kollárjeva pisma Kopitarju in Miklošiču. V samozaložbi je v Ljubljani v letih 1894 in 1897 izdal dvodelno monografijo *Ján Kollár*, v njej je strnil svoje dotedanje izsledke znanstvenih raziskav o delu in življenju Jána Kollárja in pokazal tiste silnice, ki so vplivale na Kollárjevo literarno fiziognomijo, pri čemer je poudaril, da je videnje prihodnosti Slovanov skozi Kollárjevo literarno delo pomagalo soustvarjati tista kulturna in politična izhodišča, ki bi Slovanom v habsburški monarhiji omogočila enakopraven položaj v odnosu do Nemcev in Madžarov.

¹² Prav tam, 25.

¹³ *Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce »Slavy Dcery«*. Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek Tatran vo Viedni. Viedeň 1893.

Kollárjevi ideji slovanske vzajemnosti je Murko posvetil podrobno razpravo Kollárova vzajemnost slovanská, ki jo je objavil v dunajskem zborniku I. 1893. Murko se je poglobil v problematiko ideje slovanske vzajemnosti, iskal tuje vplive za njen nastanek in razpravo primerjal s trenutnimi razmerami pri slovanskih narodih.

Pri slavnostni otvoritvi razstave ruskih slikarjev v Pragi I. 1935 je Murko v slavnostnem govoru *Slovanska vzajemnost in umetnost* razgrnil svoje nazore o tem, kakšne praktične postulate je imela Kollárjeva razprava o vzajemnosti. V ČSR sta se uresničila dva Kollárjeva načrta: ustanovitev znanstvene revije *Slávia* in realizacija prvega slavističnega kongresa v Pragi I. 1929.

Pomembno je, da je Murko pri znanstvenih raziskavah Kollárjevega dela izhajal iz pozitivnih idej, ki naj bi pomagale združiti Slovane na kulturnem področju, razširiti in poglobiti znanje o kulturnem dogajanju pri posameznih narodih in spodbuditi njihov hitrejši duhovni razvoj.

Kaj pa ideja o slovanski vzajemnosti danes? Od njenega nastanka v tridesetih letih 19. stol. je bila pod nenehnim pritiskom in kritiko, ki so jo po avstrijskem in madžarskem periodičnem tisku širili pristaši unitarnih držav in nasprotniki narodne emancipacije habsburških slovanskih narodov. Da bi bili še prepričljivejši, so madžarski pisci strašili pred rusko knuto in ljudem dopovedovali, da so slovanski jeziki jeziki diktature ter nasilja in če se bodo uresničile politične zahteve slovanskih narodov, bo monarhijo zajel kaos, posloviti se bo treba od liberalizma, protestantizma in demokracije. Najpomembnejši ideolog Karl Marx je bil prepričan, da Slovani niso sposobni za višjo obliko družbene zavesti in za industrijsko modernizacijo svojih držav. Predlagal je celo, da bi nekatere slovanske narode preprosto izbrisali z zemeljske površine. V štiridesetih letih 20. stol., ko se je Evropa znašla v vrtincu druge svetovne vojne, so nacistični ideologi to Marxovo tezo v praksi tudi izvajali.

Kljub ostrim nasprotovanjem je po prvi svetovni vojni našla ideja slovanske vzajemnosti svoj domicil med izobraženci, ki so s prevodi literarnih del, znanstvenimi raziskavami, ustanavljanjem kateder za slavistiko, štipendijsko politiko idr. oživili brez visokoletečih besed slovansko idejo. V obdobju med obema vojnama je bilo zelo pomembno sodelovanje med univerzami v Bratislavi, Pragi, Krakovu in Zagrebu. Študenti so po vrnitvi s študijskega bivanja prinesli s sabo znanje jezika in književnosti, med študenti so se spletle trdne vezi, ki so omogočale posredovanje in širjenje vedenja o posameznih slovanskih kulturah v domačem kulturnem okolju. Obetavne kulturne odnose med srednjeevropskimi slovanskimi narodi je pretrgala druga svetovna vojna in poveljni eksodus večine slovansko usmerjenih kulturnikov v tujino. Omenimo vsaj najpomembnejše slovaške prevajalce, ki so svojemu kulturnemu okolju predstavili najpomembnejša literarna dela slovenskih književnikov: Koloman K. Geraldini, Mikuláš Čollák, Jozef Ambruš, Ján Irmner, Anton Kmeť, Jozef Kosorín, Ján Stanislav, Melicher Václav idr.

Od poveljnega obdobja so slovanski izobraženci pričakovali razmah kulturnega sodelovanja pod zaščito Sovjetske zveze, ki naj bi postala garant za nemoten duhovni razvoj. Ideja slovanske vzajemnosti je bila po letu 1948, ko so se v srednjeevropskih slovanskih državah zgodili komunistični prevrati, talka boljševistične ideologije. Po informbiroju leta 1949 pa so bili pretrgani tradicionalno dobri odnosi med srednjeevropskimi slovanskimi državami in Slovenijo. Nastalo je desetletno obdobje popolne odsotnosti kulturnih odnosov med Jugoslavijo, Češkoslovaško, Poljsko, Bolgarijo in Sovjetsko zvezo. Temelji, ki so jih gradili od 19. do prve polovice 20. stol., so romali

na kulturno smetišče socialistične kulture, posrednikom slovenske kulture, ki se niso odločili za emigracijo, pa je bilo prepovedano vsakršno kulturno udejstvovanje. V kratkem obdobju liberalizacije v šestdesetih letih prejšnjega stoletja ni bilo več mogoče zapolniti nastale vrzeli v naših kulturnih odnosih. V tem obdobju so se srednjeevropski narodi tudi kulturno oddaljevali, Slovenci smo iskali kulturne pobude v Zahodni Evropi in obeh Amerikah, medtem ko so se morali Čehi, Poljaki in Slovaki vdati in molče sprejeti model socialistične kulture in iskati ustvarjalne in kulturne pobude v sovjetski kulturi. Primanjkovalo je prevajalcev, na bratislavski univerzi je bil ukinjen lektorat slovenskega jezika, spremenjena je bila vsebina slavističnega študija, slovenska književnost pa se je morala umakniti agresivnejšemu prodoru hrvaške, srbske in makedonske književnosti. Ponovno kulturno zблиževanje s srednjeevropskimi narodi so preprečili vdor armad Varšavskega pakta leta 1968 v ČSSR, obdobje normalizacije političnih razmer (1970–1990) in nestabilne politične razmere na Poljskem.

Neugodne razmere za razvoj kulturnih odnosov so trajale vse do leta 1990, ko smo se znašli pred novimi političnimi, gospodarskimi, demokratičnimi in kulturnimi izzivi. Že v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja je bilo ustanovljeno Mednarodno srečanje srednjeevropskih pisateljev *Vilenica*, ki je po sramežljivih začetkih postopoma vabilo na vsakoletna srečanja češke, poljske in slovaške književnike ter postalo pobudnica demokratičnih sprememb. Škode v medsebojnih kulturnih odnosih, ki so jo povzročile povojne politične in ideološke razmere, ni bilo mogoče niti v spremenjenih okoliščinah popraviti takoj, saj so ideološko cenzuro zamenjali tržni zakoni.

Leta 2001 je med obiskom ruskega predsednika Vladimirja Putina v Sloveniji nastala pobuda za oživitev kulturnega sodelovanja med slovanskimi narodi. Na osnovi dogovora med predsednikoma Putinom in Drnovškom je bil leta 2004 ustanovljen *Forum slovanskih kultur* (FSK) s sedežem v Sloveniji. Nova mednarodna organizacija je predstavila zelo širok program od posredovanja kulturnih dosežkov tako znotraj slovanskih držav kot v neslovanske države. Že sami začetki FSK so naleteli na nasprotovanja v srednjeevropskih slovanskih državah. Čehi so se odločno izrekli proti svojemu članstvu v FSK-ju, enako Slovaki in Poljaki. Razlog za njihovo odločitev je bil preprost: dovolj dolgo smo bili pod rusko nadvlado. Brez pomislekov so se včlanili Srbi, Makedonci, Bolgari, Črnogorci, Rusi, Ukrajinci in Belorusi. Hrvati so imeli veliko pripomb, v Bosni in Hercegovini pa se niso mogli dogovoriti, katera entiteta naj zastopa BiH v upravi in programskem svetu FSK-ja. Pri nastajanju FSK-ja so se pokazala stara nasprotja med slovanskimi narodi, na katera je opozarjal že Ján Kollár.

Po nesoglasjih in različnih pogledih na poslanstvo in delovanje FSK-ja so postali člani Slovaki, Poljaki in Čehi pa so se odločili za položaj opazovalcev, ki sodelujejo pri različnih programskih projektih FSK-ja. V zadnjih letih sta zaživela dva pomembna projekta: zbirka 100 romanov in Festival slovanskega filma. Zamisel, da bi težišče delovanja FSK-ja prenesli na področje znanosti in na štipendiranje dodiplomskih in podiplomskih študentov, pri članicah še ni našla dovolj velike podpore.

Odprto ostaja staro vprašanje: ali ima kulturno in znanstveno sodelovanje med slovanskimi narodi pomen? Pesimisti bodo rekli: Ne! Optimisti pa bodo rekli: Da! Kako se bo to sodelovanje razvijalo, je in bo odvisno od številnih dejavnikov, ki krojijo usodo kulturi in znanosti. Pri tem mislim predvsem na vlade posameznih slovanskih držav, kulturne in znanstvene ustanove ter na univerze.

Literatura

- KIDRIČ, France, 1938: Osnove za Kollárjev vpliv pri Slovencih do 1852. *Slovanská vzájemnost 1836–1936*. Praga: ČSAV. 128–139.
- MURKO, Matija, 1938: Slovanská myšlenka před Kollárem. Horák, Jiří (ur.): *Slovanská vzájemnost 1836–1936*. Praga: ČSAV. 76–93.
- MURKO, Matija, 1962: *Sto let Kollárjeve »slovanske vzajemnosti«*. Ljubljana: Slovenska matica. 13–23.
- POGAČNIK, Jože, 1969: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Maribor: Založba Obzorja.
- ROZMAN, Andrej, 1999: *Náčrt dejín slovinsko-slovenských kultúrnych vzťahov od začiatku 19. storočia do roku 1918*. Doktorska disertacija. Bratislava.
- ROZMAN, Andrej, 2001: Ján Kollár a Slovinci. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského. 43–53.
- ŠINK, Jure, 2001: *Ideja o slovanski literarni vzajemnosti in njen vpliv na kulturno zблиževanje Slovencev in Slovakov*. Diplomsko delo. Ljubljana.